

Utkik geografi 7-9

Bearbetad text och bild

Information till läraren

Originalbokens ISBN: 978-91-511-0320-4

SPSM-verksnummer: 41260

Den här läraranvisningen är till för att du som undervisande lärare ska få information om hur det pedagogiskt anpassade läromedlet skiljer sig från originalläromedlet och om hur ni kan arbeta med det.

Pedagogisk anpassning gör läromedel tillgängliga för elever med synnedsättning genom att text och bilder bearbetas. Bearbetningen av läromedlet innebär att eleven kan använda samma läromedel som sina seende klasskamrater. Innehållet har samma syfte, nivå och pedagogiska innehåll som originalet.

SPSM producerar e-böcker i Textview- och HTML-format. Läromedlet kan också framställas i tryckt punktskrift. E-boksformatet HTML kan finnas i två olika versioner, en version med bearbetad text och bild och en obearbetad version.

Till det anpassade läromedlet kan det finnas tillhörande svällpappersbilder. Plocka upp eventuella svällpappersbilder så snart du kan och förvara pärmarna stående. Detta för att bilder och punktskrift inte ska skadas.

Till svällpappersbilderna finns en separat läraranvisning. I den finns det tips på hur man avläser och utforskar en taktill bild tillsammans med eleven. Läraranvisningen bifogas med leveransen av svällpappersbilderna men den finns också som nedladdningsbar pdf i SPSM:s webbutik.

Du kan behöva ytterligare vägledning gällande punktskrift. Se till att ha tillgång till Punktskriftsnämndens handledningar. De finns som nedladdningsbara pdf:er på Punktskriftsnämndens hemsida. I handledningarna står det exempelvis hur olika punktskriftstecken ser ut i punktskriftsboken och på svällpappersbilderna.

Följande skrifter är bra att ha till hands:

- *Svenska skrivregler för punktskrift*, Punktskriftsnämnden
- *Punktskriftens skrivregler för matematik och naturvetenskap*, Punktskriftsnämnden
- *Fonetik och punktskrift*, Punktskriftsnämnden
- *Räkna med mig*, SPSM

Har du frågor, eller vill dela med dig av dina synpunkter på den pedagogiska anpassningen av detta läromedel, mejla till anpassningsfunktionen@spsm.se.

Behöver du komma i kontakt med försäljningen går det bra att mejla till order@spsm.se eller ringa på telefonnummer 010-473 57 11.

Trevlig läsning!

Innehåll

E-bok i HTML-format	1
E-bok i Textview-format	1
Tryckt punktskrift	2
Generella förändringar av boken	3
Sidspecifika förändringar	4
Pedagogiska tips	5
Bildbeskrivningar	7

Information om de olika formaten och text till läsaren

E-bok i HTML-format

Webbläsare

En bok i HTML-format läser du i en webbläsare. Tänk på att boken kan se olika ut i olika webbläsare. Det är viktigt att se till att boken fungerar innan eleven börjar använda den.

Kontakta SPSM om ni får problem med webbläsare.

Till läsaren av den anpassade boken

Här finns information riktad till eleven om hur boken är anpassad. Läs igenom informationen tillsammans med eleven.

- På vissa ställen i boken finns kortare informationstexter. De har i din bok fått rubriken Info.

E-bok i Textview-format

En bok i Textview-format läser du i läsprogrammet Textview. Läsprogrammet finns att ladda ned gratis från Myndigheten för tillgängliga medier. Textview finns endast för Windows-datorer.

Det är viktigt att se till att boken fungerar innan eleven börjar använda den. En e-bok i Textview-format är organiserad som en pärm med flikar.

Stilsorter som exempelvis fet eller kursiv stil återges inte i Textview-boken. Eventuell markerad text skrivs istället med VERSALER.

Till läsaren av den anpassade boken

I den pedagogiskt anpassade boken finns en text som riktar sig till eleven och som kan vara bra att känna till innan arbetet med boken påbörjas. Samma text hittar du här. Läs denna text tillsammans med eleven.

- Markerad text skrivs med STORA BOKSTÄVER.
- På viss ställen i boken fins kortare informationstexter. De har i din bok fått rubriken Info.

Tryckt punktskrift

Tryckt punktskrift levereras med enkelsidigt eller dubbelsidigt tryck. Antingen är den skriven med glest tryck som har text på varannan rad eller med tätt tryck som har text på varje rad.

Svartskriftskopia av punktskriftsboken

Följ med i elevens bok! För att du ska kunna läsa samma text som eleven läser finns en nedladdningsbar pdf som heter **Svartskriftskopia av punktskriftsboken**. Där kan du se hur hela boken, sida för sida, är pedagogiskt anpassad och utformad.

Pdf:en är en spegling av punktskriftsboken, men i svartskrift, vilket innebär att punktskriftens förtecken för siffror, versaler, stilsorter och liknande återges med svartskriftstecken. Till exempel kommer du att se siffertecknet (p3456) som tecknet #, och versaltecknet (p6) som tecknet _ före bokstaven.

Filen finns att ladda ner i SPSM:s webbutik, <https://webbutiken.spsm.se/>

Sök på bokens titel i SPSM:s webbutik och ladda ner filen som heter **Svartskriftskopia av punktskriftsboken**. Där finns också den här informationen till läraren som pdf.

Observera att svartskriftskopian kan ha ett udda pappersformat, FA44, och det kan påverka möjligheten att skriva ut den. Bäst är att läsa bilagan digitalt.

Till läsaren av den anpassade boken

I den pedagogiskt anpassade boken återfinns en text som riktar sig till eleven och som kan vara bra att känna till innan arbetet med boken påbörjas. Samma text hittar du här. Läs denna text tillsammans med eleven.

- På vissa ställen i boken fins kortare informationstexter. De har i din bok fått rubriken Info.

Generella förändringar av boken

I detta avsnitt beskrivs de generella tillägg och ändringar som är gjorda i den punktskriftsläsande elevens läromedel, till exempel på vilket sätt ikoner eller text i marginalen är hanterade. Särskilda lösningar kan finnas i punktskriftsboken eller i e-boken i Textview-format.

Titta i elevens e-bok, eller i Svartskriftskopia av punktskriftsboken, för att se exakt hur det pedagogiskt anpassade läromedlet skiljer sig från originalboken.

- Eventuella stavfel från originaltexten kan ha korrigerats.
- Boken innehåller en stor mängd bilder som är beskrivna. I de fall den redan existerande bildtexten har gett tillräcklig information om bildinnehållet har ingen ytterligare bildbeskrivning tillkommit.
- Boken innehåller också en mängd svällpappersbilder. Oftast är dessa bilder också beskrivna, och eleven kan behöva både bilden och beskrivningen.
- Listor med viktiga ord är inte grupperade som i originalboken, utan utgör en enda sammanhängande lista.
- Ett antal bilder som är mer dekorativa än informativa har utgått.
- Vissa av svartskriftens tabelluppställningar har anpassats och gjorts om till listor. I förekommande fall har nycklar infogats före listorna. Se t.ex. sid. 150.
- Fetmarkerad text har sparats på viktiga ord. Övrig fet och kursiv har utgått.
- Texttrutor som i originalboken är märkta med "i" har försetts med det inledande ordet "Info".
- Pratbubbleikonen har ersatts med texttruterubriken: Diskutera och argumentera.
- Bildlista samt kontaktinfo till förlaget har utgått.
- Alla kartor i boken är inte gjorda som taktila bilder. Eleven behöver därför tillgång till standardkartorna i svällpapper över Sverige, Europa och världen. Dessa kan beställas från SPSM:s webbutik.
- Det är väldigt svårt att förstå sig på kartor och skillnaden på olika typer av kartor. Taktila kartor kan aldrig bli så detaljrika som vanliga kartor kan bli. Det är därför svårt att resonera om skillnader och resonemang om vad som kan utläsas i en karta. Ibland behöver du ge eleven både frågor och svar för att ge möjlighet till att förstå sammanhanget.
- Kom också ihåg att eleven inte kan få ut samma typ av information som klasskamraterna ur kartorna i svällpapper. Eleven behöver tillgång till kompletterande information och att ha möjlighet att söka den på annat sätt än genom att avläsa en karta.

Sidspecifika förändringar

Här kan du läsa om sidspecifika tillägg och ändringar, förutom de generella, som vi vill göra dig särskilt uppmärksam på. Det kan vara uppgifter som har utgått eller sidspecifika instruktioner till dig som lärare, till exempel att ta fram konkret material. Det kan också handla om att återanvända uppgifter eller bilder från tidigare avsnitt.

26-27

Kartorna är beskrivna men du kan behöva ge eleven ytterligare information om vad som utgör en topografisk respektive tematisk karta. För frågorna på sidan 27 kan det vara lämpligt att välja ett annat kartutsnitt i Atlasen än det som anges.

29

De två nedre bilderna är inte gjorda som svällpappersbilder. För hela detta avsnitt, men särskilt dessa bilder, kan det vara bättre att du själv visar begreppen med en taktill jordglob.

33

Bilderna är inte beskrivna och är inte gjorda i svällpapper. Om du vill illustrera skillnaden i bilderna kan du göra det med hjälp av en ritmuff.

48-49

Bilderna saknar bildbeskrivning eftersom en beskrivning finns i brödtexten. Om du vill illustrera bilderna ytterligare kan du göra det med hjälp av en ritmuff.

50

Du kan här använda en jordglob för att tydligare visa vindarnas rörelser.

72

Du kan markera Great Rift Valley på elevens karta över Afrika med hjälp av vaxsnöre.

104

Kartan är beskriven men du kan behöva komplettera med ytterligare information beroende på hur diskussionen utvecklar sig.

124

Bildbeskrivningen ger endast några exempel ur bilden. Du kan behöva komplettera informationen om du vill att ni går in på detaljer.

147

En hel del av informationen som efterfrågas i frågorna saknas förmodligen i elevens taktilla atlas. Du kan själv behöva komplettera detta med hjälp av beskrivningar och till exempel ritmuff.

Pedagogiska tips

I detta avsnitt hittar du pedagogiska och metodiska förslag på hur ni kan arbeta med boken. Här återfinns också förslag på olika pedagogiska hjälpmedel som ni kan behöva köpa in eller ta fram för att ni ska kunna arbeta med boken på ett bra sätt.

Tid, förförståelse, individuell genomgång och syntolkning

- Den punktskriftsläsande eleven behöver mer tid till uppgifterna och det är elevens rättighet att få tillräckligt med tid även vid prov.
- Eleven med synnedsättning behöver förförståelse inför momentet eller uppgiften som kommer. Till exempel att få tid att läsa igenom text eller bildbeskrivningar eller titta på svällpappersbilden innan eleven lyssnar på en hörövning eller ska genomföra en uppgift.
- Du behöver syntolka bilder, dels de som visas tillsammans i klassrummet och dels individuellt till eleven. Informationen från bildbeskrivningar eller svällpappersbilder kan aldrig ge exakt samma information som seende elever får genom att titta på bilderna. Samtal om bilderna som förekommer i boken kan ge extra information som eleven kan ha nytta av för att få samma förståelse som sina seende klasskamrater.
- Om boken innehåller återkommande figurer eller personer behöver eleven få en presentation av dessa.
- Det som är allmänt känt som till exempel kända personer, berömda byggnader, konstverk och så vidare bör beskrivas.

Praktiskt arbetssätt för eleven och läraren

- Eleven behöver god ordning på sin dokumentation av svar och liknande genom att ha särskilda mappar för olika böcker/ämnen på sin dator där de kan lagra sina filer.
- Eleven kan anteckna kapitel, avsnitt och sedan uppgiftsnummer vid svar.
- Eleven behöver förstås tillgång till grundutrustning såsom kartor och andra basbilder i svällpapper. Du hittar dessa i webbutiken.
- Hjälpe eleven att undersöka och förstå sig på tabeller och hur dessa kan vara uppställda. Många gånger bearbetas tabeller till listor i de anpassade läromedlen, men färdigheten att läsa tabeller har man nytta av.
- Undersök den information som finns på SPSM:s webbplatser:
 - <https://www.spsm.se/funktionsnedsattningar/synnedsattning/>
 - <https://webbutiken.spsm.se/>
 - <https://www.spsm.se/stod-och-rad/sprak-och-kommunikation/punktskrift/>

Rita egna bilder

- Om du ritat bilder till eleven, förenkla så mycket som möjligt. Glöm inte att förklara bild och sammanhang tydligt.
- Ritmuff eller vanligt papper på en s.k. Blackboard (artikelnummer 10326) kan användas för att rita och förklara enkla bilder eller förhållanden. Dessa kan även användas av eleven själv.
- Att använda dessa ritverktyg i kombination med korkplatta är ett annat sätt. Då kan man sticka nålar i bilden och dra sträckor med tråd.
- Vaxsnöre är också ett användbart material för att skapa egna bilder eller markera saker på svällpappersbilder.

Bildbeskrivningar

Här hittar du en sammanställning av alla de bildbeskrivningar som beskriver originalbokens bilder.

9

Vegetationskarta över Australien. Stenbockens vändkrets går i öst-västlig riktning en bit norr om mitten. Innamincka ligger på stäppen i inlandet, strax öster om mitten. Ett infällt foto visar torr vegetation i ett rödbrunt landskap utan högre växter. Yarra Glen ligger i lövskogen i sydost, nära havet. Ett infällt foto visar dungar av gröna träd som omger fält och bebyggelse.

Öken: ett mindre område centralt i landet, ett större område centralt i de västra delarna.

Stäpp: omger öknarna och täcker de inre delarna. Stäppen når i söder och väster ända ut mot kusten (utom ett hörn i sydväst och de ostliga delarna).

Lövskog: Området mellan stäpp och kust i öster (utom nordost) och östra delarna av södra kusten. Ett område i det sydvästra hörnet.

Savann: de norra delarna utom i nordost.

Regnskog: nordöstra kusten.

10

Landskapsfoto taget på natten. Den upplysta staden omges av skogsmark. På en kulle centralt i bilden ligger parlamentshuset som har ett torn med en flagga på toppen. Bakom parlamentet finns en sjö. På andra stranden leder ett brett upplyst område till en byggnad med en kupol på taket. I bakgrunden finns skogsklädda berg.

11

Nederbördskarta över Australien med en längdskala. Stenbockens vändkrets går i öst-västlig riktning en bit norr (ca 300 km) om mitten.

0–100: ett mindre område lite söder om mitten.

100–200: centrala delar av landet i en oval zon runt det förra intervallet. Ca 500 km från kusten i väster till ca 1500 km från kusten i öster. I den västra delen finns Gibsonöknen.

200–500: en zon som omger det förra intervallet. Från västra kusten till ca 1000 km från östra kusten.

500–1000: en zon utanför det förra intervallet. Från kusten i nordväst i en båge ner mot den östra sydkusten. Östra Tasmanien. Ett band från sydvästra kusten ner mot västra delen av södra kusten.

1000–2000: en zon utanför det förra intervallet. Kustområden i norr och öster. Västra Tasmanien. Södra kustens västra udde.

11

Färgfoto som visar det platta landskapet i Gibsonöknen. På den rödbruna torra marken växer glest med spretiga buskar. Många av dem har kala grenar som saknar blad.

12

Karta över Australien som visar "Invånare per km²". Ett infällt foto visar hamninloppet i Sydney. En stor bro med ett bågvälv leder från cityområdet på den vänstra stranden till den högra stranden som har lägre bebyggelse. På en udde till vänster ligger operahuset. Taket är byggt som flera bågar och liknar segel.

Invånare per km²

mindre än 1: större delen av hela landet.

1–10: en zon längs östra och sydöstra kusten. Ett oregelbundet område i den sydvästra delen. Fläckar längs den nordvästra kusten.

10–50: zoner nära de större städerna (se nedan). Några fläckar på den nordöstra kusten.

50 eller mer: Brisbane (mitt på östkusten), Sydney (södra östkusten), Melbourne (östra sydkusten), Adelaide (sydkusten) och Perth (södra västkusten).

13

Skiss av en trappa med olika begrepp i tre steg.

Beskriva platser: den breda basen.

Förklara orsaker: mellersta trappsteget.

Bedöma konsekvenser: översta smala trappsteget.

14

Flygfoto av en fjälldal med en långsträckt sjö. På stranden närmast i bild, finns övervägande låg bebyggelse som sträcker sig en bit upp i den sluttande terrängen. Några högre hotellbyggnader skymtar också. På motsatta stranden växer skog på de lägre delarna av ett fjäll. Där finns några smala remsor med öppna fält som går från sjön och uppåt en bit.

16

Två kartor över Australien. De visar vegetation resp. nederbörd. Stenbockens vändkrets går i öst-västlig riktning en bit norr om mitten.

Vegetation;

Öken: ett mindre område centralt i landet, ett större område centralt i de västra delarna.

Stäpp: omger öknarna och täcker de inre delarna. Stäppen når i söder och väster ända ut mot kusten (utom ett hörn i sydväst och de ostliga delarna).

Lövskog: Området mellan stäpp och kust i öster (utom nordost) och östra delarna av södra kusten. Ett område i det sydvästra hörnet.

Savann: de norra delarna utom i nordost.

Regnskog: nordöstra kusten.

Nederbörd;

0–100: ett mindre område lite söder om mitten.

100–200: centrala delar av landet i en zon runt det förra intervallet. Ca 500 km från kusten i väster till ca 1500 km från kusten i öster.

200–500: en zon som omger det förra intervallet. Från västra kusten till ca 1000 km från östra kusten.

500–1000: en zon utanför det förra intervallet. Från kusten i nordväst i en båge ner mot den östra sydkusten. Östra Tasmanien. Ett band från sydvästra kusten ner mot västra delen av södra kusten.

1000–2000: en zon utanför det förra intervallet. Kustområden i norr och öster. Västra Tasmanien. Södra kustens västra udde.

19

Skiss av en jordglob med några orter och breddgrader markerade. Breddgraderna går i öst-västlig riktning. De är parallella ringar runt jordklotet med ekvatorn på mitten. Norr om ekvatorn finns nordliga breddgrader (n.b.). Söder om ekvatorn finns sydliga breddgrader (s.b.).

60 grader n.b.: Uppsala i Sverige och Anchorage i norra Kanada.

30 grader n.b.: går genom norra Afrika strax söder om Medelhavet och genom södra USA strax norr om Mexikanska golfen.

0 grader, ekvatorn: går genom centrala Afrika och genom norra delarna av Sydamerika.

30 grader s.b.: går genom södra Afrika och nära mitten av Sydamerika.

19

Färgfoto. En hand pekar på en display som visar en karta. Den sitter monterad på ett cykelstyre.

19

Flygfoto i färg. En stad sedd uppifrån. Där finns olika typer av bebyggelse, grönområden och en hamn. Vägar bildar ett nätverk som leder till varje kvarter.

21

Kartan är över nordligaste Sverige. Den visar även höjdskillnader i terrängen. Här är t ex låglänta delar grönmärkade. Högre områden är märkade med gul färg. Fjällen är brunmärkade, med mörkare färg för högre toppar.

21

En karta över Kiruna. Områden och kvarter har markerats med olika färger och det finns en nyckel med beskrivningar.

Text:

Kiruna centralort

Fördjupad översiktsplan

Kiruna kommun

Norrbottens län

Upprättad 2006

Plankarta

21

Vy över Kiruna. Tre färgmarkerade gränser är inlagda mellan gruvområdet och staden. Gränsen flyttas ca 200-500 m mot norr och nordväst mellan årtalen 2013, 2018 och 2023.

21

Kartan är tillverkad i november 2010. Tre färgmarkerade gränser är inlagda mellan LKAB:s gruvområde vid berget Kiirunavaara och staden. Gränsen flyttas 200-500 m mot norr och nordväst mellan årtalen 2013, 2018 och 2023.

Miljövillkor 2013: gränsen nuddar de sydligaste delarna av staden. Delar av järnvägen måste flyttas och Hjalmar Lundbomsgården.

Miljövillkor 2018: Järnvägsstationen berörs.

Miljövillkor 2023: Stadshuset och brandstationen ligger innanför gränsen.

I området norr om gränsen är sjukhuset, en kyrka och Folkets hus markerade.

24

Två kartor.

Lund

Skala 1:10 000. 1 cm på kartan motsvarar 100 m i verkligheten. Vägnätet är utritat och de flesta vägarna är markerade med namn. I kvarteren mellan vägarna finns bl a parker, parkeringar och några större byggnader utsatta t ex Historiska museet och Katedralskolan.

Australien

Skala 1:50 000 000. 1 cm på kartan motsvarar 500 km i verkligheten. Stenbockens vändkrets är utritad förutom vegetationszonerna (öken, stäpp, lövskog, savann, regnskog) som är färgmarkerade. Inga städer, vägar eller gränser för delstater och territorier är utsatta.

25

Orienteringskarta. Skala 1:10 000. 1 cm på kartan motsvarar 100 m i verkligheten. Kartan är mycket detaljerad. Informationen markeras med olika färger, raster, linjer, streck och tecken.

Teckenförklaringen omfattar:

- motorväg / större väg
- smal väg / körväg
- stig, stor / liten
- rågång / drivningsväg
- järnväg / elljusspår
- kraftledning, linbana
- kraftledning, stor
- tunnel, undergång
- stenmur /raserad stenmur
- högt stängsel med genomgång
- stängsel /raserat stängsel
- byggnader /röse, gränssten
- grav / ruin /liten ruin
- brant, passerbar /opasserbar
- sten / stor sten
- blockterräng / stenig mark
- begränsningslinje, exakt / tydlig
- höjdkurvor
- hjälpkurva med lutningsstreck
- grustag, skärning
- grävd grop, stor / liten

- naturlig grop, stor / tjock / liten
- flack höjd / punkt höjd
- sjö / göl
- sankmark, opasserbar / öppen
- sankmark, bevuxen / diffus
- dike, bäck med spång
- dåligt dike
- brunn / källa / vattenhål
- asfalt och grusyta
- öppen / halvöppen lättlöpt mark
- hygge / annan öppen mark
- löphindrande skog
- svårlöpt skog
- fördröjande pga markvegetation
- tomtmark, förbjudet område
- ständigt förbjudet område

26

Karta som visar större delen av Svealand och norra Götaland. Kommunerna är färgade i olika nyanser av gult, orange och rött, där gult är glesast och rött är tätast befolkade.

26

Karta som visar större delen av Svealand och norra Götaland. Större delen av marken består av löv- och barrskog. Ren barrskog finns i stråk insprängd i blandskogen. Åker- och betesmark finns främst i områden runt Väneren, Vättern, Hjälmaren och Mälaren.

26

Karta som visar större delen av Svealand och norra Götaland. Det är lågland i ett stråk från Göteborg, runt Väneren, Vättern, och östra Svealand.

Söder om Vättern är det höglänt, liksom i nordvästra Svealand.

27

Småskalig karta över Ljungsbro med omnejd.

28

Färgfoto. En hand pekar på en display som visar en karta. Den sitter monterad på ett cykelstyre.

29

Skiss. Från Nordpolen går en rät linje till Sydpolen. Från en punkt på Ekvatorn i väster (Stilla havet), går en rät linje

till en punkt på Ekvatorn i öster (östra Afrika). Linjerna korsar varandra med rät vinkel (90 grader) i Jordens centrum.

En annan rät linje från Jordens centrum är vinklad uppåt med 60 grader från ekvatorlinjen. Den går till Uppsala. Uppsala ligger på den 60:e breddgraden som är en parallellcirkel (latitud) till Ekvatorn.

29

Skiss. Några orter och breddgrader är markerade. Breddgraderna går i öst-västlig riktning. De är parallella ringar runt jordklotet med ekvatorn på mitten. Norr om ekvatorn finns nordliga breddgrader (n.b.). Söder om ekvatorn finns sydliga breddgrader (s.b.).

60 grader n.b.: Uppsala i Sverige och Anchorage i norra Kanada.

30 grader n.b.: går genom norra Afrika strax söder om Medelhavet och genom södra USA strax norr om Mexikanska golfen.

0 grader, ekvatorn: går genom centrala Afrika och genom norra delarna av Sydamerika.

30 grader s.b.: går genom södra Afrika och nära mitten av Sydamerika.

29

Skiss. Längdgraderna går längs jordens yta från nordpol till sydpol. De delar in klotet i "klyftor" som i en skalad apelsin. "Klyftorna" är smala vid polerna och breda vid ekvatorn. Alla längdgrader skär ekvatorn med räta vinklar.

Nollmeridianen (går genom London) är markerad. På motsatta sidan klotet finns 180:e breddgraden.

Breddgrader väster om nollmeridianen markeras med V, t ex. 60 grader V, 90 grader V, 120 grader V, 150 grader V.

Breddgrader öster om nollmeridianen markeras med Ö, t ex. 60 grader Ö, 90 grader Ö, 120 grader Ö, 150 grader Ö.

Om jordklotet delas mitt itu längs ekvatorn bildar ekvatorn en cirkel. Jordklotets mitt är centrum i cirkeln.

I centrum finns två vinklar markerade. Den ena visar 20 grader väster om en rät linje från nollmeridianen: 20 grader västlig längd. Den andra visar en 30 grader vinkel öster om nollmeridianen: 30 grader östlig längd.

29

Jordklot delvis i genomskärning.

Ett utsnitt följer ekvatorn från London (nollmeridianen) längdgrad 0 grader, till Beijing 117 grader östlig längd.

En vinkel vid ekvatorcirkelns mitt visar 117 grader (längdgrader).

Ett utsnitt går längs 117 grader östlig längd från nordpolen till ekvatorn.

En vinkel vid jordens mitt mellan Beijing och ekvatorn visar 40 grader (breddgrader).

Beijing ligger på 40 grader nordlig bredd.

30

Kompassros. Den liknar en urtavla på en analog klocka.

N = 0 grader (rakt uppåt, "klockan 12").

NO = mitt mellan N och O.

- = 90 grader (rakt åt höger, "klockan 3").

SO = mitt mellan S och O.

S = 180 grader (rakt nedåt, "klockan 6").

SV = mitt mellan S och V.

V = 270 grader (rakt åt vänster, "klockan 9").

NV = mitt mellan N och V.

31

Fem färgfoton.

- En hög portal leder in till nöjesparken Tivoli i Danmark.
- En enorm staty av Jesus är placerad på toppen av ett berg i Rio, Brasilien. I bakgrunden finns ett annat berg som liknar en sockertopp till formen.
- En enorm kopparstaty "Frihetsgudinnan" i New York, USA.
- Parlamentsbyggnaden i London, England med klockan "Big Ben".
- Operahuset i Sydney, Australien vars tak liknar vita segel.

32

Skiss med text.

Principuppbyggnad av ett GIS-system.

- Dator (hårdvara) med program (mjukvara) för bearbetning och sammanställning av GIS-material.
- Nätverk till databas.
- Databaser. Exempel på innehåll i olika databaser: geografiska grunddata, administrativa gränser, statistiska uppgifter.

34

Karta över Kiruna är tillverkad 2010. Tre färgmarkerade gränser är inlagda mellan LKAB:s gruvområde vid berget Kiirunavaara och staden. Gränsen flyttas 200-500 m mot norr och nordväst mellan årtalen 2013, 2018 och 2023.

Miljövillkor 2013: gränsen nuddar de sydligaste delarna av staden. Delar av järnvägen måste flyttas och Hjalmar Lundbomsgården.

Miljövillkor 2018: Järnvägsstationen berörs.

Miljövillkor 2023: Stadshuset och brandstationen ligger innanför gränsen.

I området norr om gränsen är sjukhuset, en kyrka och Folkets hus markerade.

35

Förvriden karta över Norden.

Skåne upptar drygt halva Sverige. Här finns städerna Helsingborg, Lund, Malmö och Trelleborg markerade. En pil från Malmö visar på "bron till Tivoli". En pil från Trelleborg pekar mot "Mallorca". Även en badplats och en marknadsplats finns utsatta på kartan.

Utanför Skånes gräns finns Halland, Småland och Blekinge. De är i betydligt mindre format. I havet utanför Småland och Blekinge finns två öar som båda markerats med "ö".

Längre norrut finns Lappland. Där står det "troligen bebyggt område".

I södra Lappland finns Göteborg och Stockholm, sedan smalnar Lappland av uppåt. Fjällen är markerade längs gränsen till Norge.

Norge och Finland gränsar till Lappland, men de är till ytan betydligt mindre än Skåne, även sammanslagna.

36

Skiss av en jordglob i genomskärning. På globens yta finns gradnätet inritat. Det är samma avstånd mellan breddgradernas parallella cirklar. Ytan mellan längdgraderna är bredast vid ekvatorn och blir smalare mot polerna (likt klyftor i en apelsin).

En papperscylinder har svepts om globen så att mitten av papperet tangerar ekvatorn. Den har också ett motsvarande gradnät. Här har längdgraderna rätats ut till parallella linjer. Breddgraderna är fortfarande parallella men det är olika avstånd mellan dem. Nära ekvatorn är det ungefär samma avstånd som på globen, men längre norrut/söderut blir avståndet allt större.

Från Jordens medelpunkt går flera räta linjer. De tangerar först jordytans gradnät och sedan papperets gradnät. Nära polerna är det större avstånd mellan globens yta och papperscylindern, därför blir det längre mellan breddgraderna.

36

Skiss av en rektangulär världskarta. Här är länder vid ekvatorn små och länder närmare polerna är relativt stora.

37

Skiss av en rektangulär världskarta. Här ser t ex Sydamerika och Afrika ut att var längre i nordsydlig riktning och smalare i östvästlig riktning.

37

Skiss. Kartans övre och undre kant är räta och parallella. Vänstra och högra kanterna buktar utåt så att kartan är bredast vid ekvatorn och smalnar av något mot polerna.

37

På kartan är Stilla havet i centrum. Europa och Afrika är längst till vänster, sedan Asien och Australien närmare mitten. Till höger finns Nord- och Sydamerika.

38

Kartan visar isens utbredning i september år 1979 och år 2019.

Isen har minskat mest längs Rysslands östra Ishavskust och norr om Alaska. En del fjordar i norra Kanada har också blivit isfria i september 2019. Den isfria kusten på Grönland har flyttats längre norrut.

43

Färgfoto. Rå dimma sveper in från havet, över den norska staden Bergen.

43

Färgfoto. Solen strålar över människorna som trängs på stranden i Benidorm, Spanien. De badar och vandrar nära vattenbrynet. I bakgrunden finns mängder av parasoller framför en rad med höghus.

43

Färgfoto. Ett 20-tal hus nära vattnet i den grönländska staden Angmagssalik. Det ligger snö överallt, på marken, på isen, på taken och på de höga fjällen i bakgrunden.

44

Skiss av ett berg som är indelat i fem höjdzoner. Några växters och djurs utbredning är även markerade. Siffrorna nedan är ungefärliga.

0-1000 m: Tierra caliente

1000-1900 m: Tierra templada

1900-3100 m: Tierra fria

3100-4500 m: Tierra helada

>4500 m: Tierra nevada

Några exempel:

Banan 0-2000 m

Majs 0-3000 m

Vete 2000-3000 m

Råg 2000-3500 m

Potatis 2000-3400 m

Lamadjur 3100-4300 m

44

Färgfoto. Några enkla hus ligger alldeles vid strandkanten. Marken är till större delen täckt av vatten, men i slutningen närmast kameran sticker bananblad upp över vegetationen.

45

Färgfoto. Röda tegeltak täcker de låga husen som ligger i en dal omgiven av berg.

45

Karta över nordvästra Sydamerika. Bergskedjan Anderna följer västkusten. I dess nordligaste del finns berget Christóbal Colón i Colombia. Längre söderut, på ekvatorn ligger staden Quito i Ecuador, lite norr om berget Chimborazo.

Berget Huascaran ligger i Peru, norr om städerna Lima (vid havet) och Cusco (i östliga delen av Anderna).

Staden Iquitos ligger i Perus regnskog, vid Amazonfloden ca 60 mil öster om Anderna.

46

Skiss av en jordglob med infallande solljus från vänster. På klotet är Ekvatorn, vändkretsarna och norra polcirkeln markerade.

Norra polarzonen: norr om polcirkeln.

Norra tempererade zonen: mellan Kräftans vändkrets (norra vändkretsen) och norra polcirkeln.

Tropikerna: vid ekvatorn.

Solen står i zenit över Stenbockens vändkrets (södra vändkretsen). Den norra polarzonen, lutar lite åt höger, bort från solen. Det gör att solljuset i norr faller in i sned vinkel. Ljuset sprids över en större yta i den norra tempererade zonen än vid Stenbockens vändkrets. Området i norra polarzonen ligger i skugga.

50

Skiss av jordklotet med ekvatorn, vändkretsarna och norra polcirkeln markerade. Vid ekvatorn är det lågtryck och vid vändkretsarna är det högtryck.

Västvindar: går mot nordost från Kräftans vändkrets (norra).

Nordostpassaden: går mot sydväst från Kräftans vändkrets (norra).

Sydostpassaden: går mot nordväst från Stenbockens vändkrets (södra).

51

Två skisser av vindar och strömmar i Stilla havet, mellan Australien och Sydamerikas västkust.

Normalt läge: Det är högtryck över Sydamerika och lågtryck över Australien. Passadvindarna för varm luft över havet västerut. I Australien gör stigande, fuktiga luftströmmar att det bildas regnmoln och det blir nederbörd. Högre upp går en höghöjdsvind österut, tillbaka till Sydamerika. Vindarna påverkar strömmarna. Peruströmmen för kallt djuphavsvatten norrut längs Sydamerikas kust. Ekvatorialströmmen för varmt ytvatten västerut.

Inverkan av El Niño: Det är lågtryck över Sydamerika och högtryck över Australien. Vindarna för varm luft över havet österut från Australien. I Sydamerika gör stigande, fuktiga luftströmmar att det bildas regnmoln och det blir nederbörd. Högre upp går en höghöjdsvind västerut, tillbaka till Australien. Vindarna påverkar strömmarna. Peruströmmen försvagas. Det samlas mer kallt djuphavsvatten på havsbotten. Ekvatorialströmmen för varmt ytvatten västerut, mot vindriktningen.

52

Karta över världens klimatzoner. Nedan följer en grov indelning.

Polarzonen: Ishavskusterna i Europa, Asien, Nordamerika, hela Grönland och Antarktis.

Tempererade zonen: Norra Europa och norra Asien, norra Nordamerika, sydvästkusten i Sydamerika, hela Tasmanien och Nya Zeeland.

Subtropiska zonen: runt Kräftans och Stenbockens vändkretsar.

Tropiska zonen: runt ekvatorn.

54

Färgfoto. En solstråle lyser upp en trädplanta på marken. En stor del av marken är skuggad av den täta skogen.

55

Färgfoto. Fyra elefanter rör sig på grässlätten. Bakom dem syns några buskar och ett träd med en platt krona.

56

Färgfoto. Närmast i bild är det böljande kullar och i bakgrunden karga berg. Hjulspår slingrar längs en höjd i landskapet. Den låga vegetationen är gles och lämnar mycket av den torra jorden öppen.

57

Färgfoto. Solen strålar över människorna som trängs på stranden. De badar och vandrar nära vattenbrynet. I bakgrunden finns mängder av parasoller framför en rad med höghus.

58

Karta över Nordamerikas klimatzoner. Nedan följer en grov indelning.

Polarzonen: Ishavskusterna i Alaska och Kanada, hela Grönland.

Tempererade zonen: resten av Kanada (städerna Vancouver och Winnipeg är markerade) och de norra delarna av USA.

Subtropiska zonen: södra USA (Los Angeles är markerad) och norra Mexiko norr om Kräftans vändkrets.

Tropiska zonen: söder om Kräftans vändkrets.

59

Färgfoto. En grusväg följer terrängen längs en sluttning. I förgrunden växer barrskog. Marken i gläntorna är helt täckt av frodig växtlighet. I bakgrunden tornar höga berg upp sig.

60

Färgfoto. Ett vintrigt landskap i en brant sluttning. Ett spjalstaket följer sluttningen nedåt förbi ett skjul. Det är snö på marken och taken. Lövträdens kala grenar och staketet är vita av frost. Dalen nedanför döljs av tunna molnslöjor.

61

Europakarta. I stora drag går isotermer i nordsydlig riktning genom Europa. Isotermer går från södra Island, över till Nordnorge. Den följer Norges kustlinje söderut och går vidare genom Kattegatt. Därefter rundar den Sveriges södra del. Vid östra Blekinge vänder den västerut genom Östersjön mot norra Tyskland. Den fluktuerar, men går söderut till sydöstra Frankrike. Sedan följer den Alperna österut och svänger söderut längs Balkans västkust. Till slut går den vidare österut vid Svarta havets nordliga del.

Några städer är utmärkta på kartan.

Städer väster och söder om isotermer: London, Paris, Madrid, Rom, Istanbul.

Städer öster och norr om isotermer: Stockholm, Berlin, Wien.

61

Europakarta. I stora drag går isotermer i östvästlig riktning genom Europa. I väster kommer isotermer in genom Portugal och svänger runt i nordvästra Spanien. Därifrån går den österut innan den svänger norrut till södra Frankrike. Den fluktuerar med fortsätter österut längs Alperna. Sedan svänger den söderut längs Balkans västkust och gör en tvärsväng norrut igen vid norra Grekland. I Wien svänger den österut och fortsätter norr om Svarta havet.

Några städer är utmärkta på kartan.

Städer på isotermin: Madrid, Wien.

Städer norr om isotermin: Stockholm, London, Paris, Berlin.

Städer söder om isotermin: Rom, Istanbul.

62

Färgfoto. Ett 20-tal hus nära vattnet. Det ligger snö överallt, på marken, på isen, på taken och på de höga fjällen i bakgrunden.

64

Saltvatten ca 97,5%.

Sötvatten ca 2,5%.

64

Skiss av ett landskap med text.

- 97,5 % av jordens vatten är saltvatten i haven.
- Vatten finns bundet som snö och is.
- Vatten finns bundet i växter och i djur.
- Solen är motorn i vattnets kretslopp.
- Vatten avdunstar och stiger upp i atmosfären som vattenånga.
- Vattenången i atmosfären kondenserar och når jordytan som nederbörd.
- Ytvatten rinner ner i marken som s.k. grundvatten vilket så småningom når till haven.

65

Färgfoto. Färgglada gavelhus kantar hamnen. Rå dimma sveper in från havet och klättrar upp för sluttningen bakom staden.

65

Skiss. Varm, fuktig luft stiger och avkyls. Det börjar regna.

65

Skiss. Varm, fuktig luft stiger längs en bergssida, och avkyls. Det börjar regna. På andra sidan berget är det regnskugga.

66

Skiss. En kallfront möter en varmfront. Varm, fuktig luft som är lättare än den kalla luften stiger och avkyls. Det börjar regna. Den kalla luften pressas in under den varma.

67

Två foton. Tjockleken på glaciären har minskat och fronten har dragit sig tillbaka betydligt.

68

Karta över världens klimatzoner. Nedan följer en grov indelning.

Polarzonen: Ishavskusterna i Europa, Asien, Nordamerika, hela Grönland och Antarktis.

Tempererade zonen: Norra Europa och norra Asien, norra Nordamerika, sydvästkusten i Sydamerika, hela Tasmanien och Nya Zeeland.

Subtropiska zonen: runt Kräftans och Stenbockens vändkretsar.

Tropiska zonen: runt ekvatorn.

69

Topografisk karta över norra Sverige. I stora drag är kustområdena i öster vid Bottenviken låglänta, inlandet något högre och fjällregionen i väster är höglänt.

71

Färgfoto. Raukar (eroderade stenpelare) på Fårö.

71

Flygfoto. San Andreas-förkastningen i Kalifornien (USA) är en 120 mil lång spricka i jordskorpan.

71

Skiss av Jorden i genomskärning. Den är indelad i olika skikt.

Inre kärnan: i jordens mittpunkt.

Yttre kärnan: omger inre kärnan.

Manteln: mellan yttre kärnan och jordytan.

72

Topografisk karta över Afrika som visar utbredningen av Great Rift Valley.

73

Färgfoto. En grupp zebror betar av det torra gräset på den plana slätten i kratern. Ingen högre växtlighet finns i bild. Några stora fåglar flyger över zebborna och i bakgrunden syns kraterns bergiga kant.

74

Skiss av Jorden i genomskärning. Den är indelad i olika skikt.

Inre kärnan: i jordens mittpunkt.

Yttre kärnan: omger inre kärnan.

Manteln: mellan yttre kärnan och jordytan.

75

Skiss av Jordens yta i genomskärning. Den är indelad i olika skikt. Vänster halva är täckt av hav. Till höger finns en kontinent med en bergskedja.

Mantel (mjuk zon): längst ner under både havet och kontinenten.

Mantel (fast zon): närmast under jordskorpan.

Kontinental jordskorpa: jordskorpa under kontinenten. Den är betydligt tjockare än den oceaniska jordskorpan.

Oceanisk jordskorpa: jordskorpa under havet. Den byggs på av sediment men är tunnare än den kontinentala jordskorpan.

Kontinentalsockel: plattå under havsytan närmast land.

Djuphav: utanför kontinentalsockeln.

76

Världskarta som visar de tektoniska plattorna. En ungefärlig beskrivning ges nedan.

Eurasiska plattan: östra Nordatlanten, Europa och Asien utom Arabiska halvön och Indien. Den rör sig österut och söderut.

Afrikanska plattan: östra Atlanten och hela Afrika. I väster, söder och öster rör sig plattan inåt mot kontinenten, i norr går den norrut.

Indisk-australiska plattan: Indien och Australien. Plattan rör sig norrut och österut.

Stillahavs-plattan: nästan hela Stilla havet. Den rör sig norrut och västerut.

Nordamerikanska plattan: västra Nordatlanten och hela Nordamerika utom sydligaste Mellanamerika. Rör sig mot söder och väster.

Nazca-plattan: Stilla havet utanför Sydamerikas västkust. Trycks ihop från norr och söder. Rör sig mot öster.

Sydamerikanska plattan: hela Sydamerika och västra Sydatlanten.

Antarktiska plattan: hela Antarktis. Plattan pressas söderut in mot Antarktis.

Zon där plattorna kolliderar: t ex Europa mot Afrika (Medelhavet), Indien mot Asien (Himalaya).

Zon där plattorna glider isär: Europa glider från Nordamerika (Atlanten), Södra Stilla havet glider från Antarktis.

Jordbävningsområde: följer alla plattgränser. Ett större område finns i södra Asien, från Turkiet och österut till västra Kina.

Vulkan: finns spridda längs plattgränserna. Det är tätt mellan dem i bl a södra Mellanamerika, längs Anderna, en båge från Sumatra mot nordost till Japan och vidare till Alaska.

Några platser är markerade i kartan:

A Mittatlantiska ryggen (mitt i Atlanten), en zon där plattorna glider isär.

B Indien pressas mot Asien, en zon där plattorna kolliderar vilket leder till bergveckning.

C Nazcaplattan pressas mot Sydamerikas västkust, en zon där plattorna kolliderar. Det bildas en djuphavsgrav i havet utanför och på land bildas berg.

D Stilla havsplattan pressas mot de japanska öarna, en zon där plattorna kolliderar. Det bildas en djuphavsgrav i havet utanför och på land bildas berg.

79

Flygfoto över ett kargt landskap. Sprickan är nästan rak och sträcker sig över en slätt genom hela bilden. Marken närmast sprickan är ojäm och fårad. I bakgrunden finns berg.

80

Färgfoto. Från toppen av vulkanen stiger en kraftig rökelare. Den är vit nertill och gråbrun högre upp. Det stiger även vit rök från ett par mindre öppningar på vulkanens sidor och bas.

81

Skiss av en vulkan i genomskärning. Vulkanen är konformad. Från en kammare under vulkanen pressas magma uppåt genom en lavagång tills den når kratern på toppen. Lavan svämmar över och rinner ner längs vulkanens sida. Lavagången grenar sig och det finns en mindre krater på sidan av vulkanen. Gas- och askmoln stiger från kratrarna. Aska och stenar ramlar ner på vulkanens sluttningar. I snittet syns varvade ask- och lavalager likt "årsringar" i en trädstam. Varje vulkanutbrott har lämnat ett lager efter sig.

82

Färgfoto av en skrovlig rasbrant utan växtlighet. Vid basen av branten kläs sluttningen in av det nedrasade materialet som på avstånd verkar ha en slät yta jämfört med rasbranten.

83

Färgfoto. Ett tillplattat ovalt stenblock har spruckit tvärs över. Sprickan har vidgats och delarna ligger en bit ifrån varandra.

84

Färgfoto. En kvinna vandrar i strandbrynet. Luften är fylld av ett gulbrunt dis som försämrar sikten. Några personer längre bort kan bara anas.

84

Färgfoto. Vid mynningen har det bildats en fin sandstrand.

85

Färgfoto. Raukarna är skrovliga pelare av sten som står utspridda på stranden.

86

Karta över norra Europa.

Isen täcker hela Norden utom Danmarks västkust och några västliga öar i Nordnorge (ytterst på Lofoten). Den sträcker sig österut en bit in i Ryssland. De norra delarna av Tyskland och Polen är istäckta och även de Baltiska staterna. Såväl Nordsjön som hela Östersjön var istäckta.

86

Färgfoto. Vinterbild av en mjukt rundad dalgång som liknar bokstaven u i svartskrift.

87

Färgfoto. Några kor betar på den långsträckt höjden (åsen). Åsen omges på båda sidor av åkermark.

88

Färgfoto. Närbild på rader med kvadratiske stenplattor. De har olika färger från nästan svart, blekt rosa, olika toner av gult och vitt. Alla är fläckiga, med mörkare inslag och mönster.

89

Färgfoto. Klippbrantens yta är täckt av omväxlande mörka och ljusa vågräta linjer.

90

Färgfoto. En stenig strand omges av låga rundade hällar.

90

Färgfoto. Stenens yta är ljusrosa med strimmor i svart.

91

Färgfoto. Närbild på en sten. Den är randad i svart och vitt. Några guldfärgade strimmor är insprängda i stenen.

91

Skiss. En oceanisk jordskorpa kolliderar med en kontinental jordskorpa. Berg veckas vid kollisionen.

På andra sidan bergen gör en uppsmältning av magma från mantelns mjuka zon att det bildas vulkaner och därmed magmatiska bergarter.

Bergen nöts ner till grus, sand och lera som förs till havet med vatten, is och vind. Det lägger sig i lager på havsbotten och blir till sedimentära bergarter.

När den oceaniska jordskorpan tillsammans med mantelns fasta zon pressas ner under den kontinentala jordskorpan uppstår hög värme och hårt tryck. I denna zon bildas metamorfa bergarter.

92

Färgfoto. En rad med tvåvåningshus alldeles nära en sandstrand. De står på berghällar. Sidan som är mot havet har gröpts ur och det har bildats ett utskjutande överhäng vid övre kanten.

93

Färgfoto. En man skottar tång i högar på en strand. Han står mellan två uppallade båtar.

97

Färgfoto. En banderoll har placerats framför en trädunge. Det står "NEJ! till vindkraft i våra vackra fjäll".

97

Schematisk skiss. Tre cirklar som delvis överlappar varandra är markerade "Ekologisk hållbarhet", "Ekonomisk hållbarhet" och "Social hållbarhet".

Den triangel som bildas i mitten där alla tre överlappar varandra är markerad "Hållbar utveckling".

97

Färgfoto. En järngruva i en sluttning i Eisenerz i de österrikiska alperna. Marken är bar och formad till terrasser. Omgivningen är naturskön med höga fjäll, dalar, skogar och gröna ängar.

98

Färgfoto. Vid ett avlångt bord på botten sitter en rad personer i dykarutrustning. På bordet finns namnskyltar. Närmast i bild är "Dr. Ibrahim Didi, Minister of Fisheries and Agriculture". Han signerar ett dokument.

99

Karta som placerar de små öarna i Maldiverna en bit sydväst om Indiens södra spets.

100

Färgfoto. En ung kvinna klär om en antik soffa.

101

Schematisk skiss. Tre cirklar som delvis överlappar varandra är markerade "Ekologisk hållbarhet", "Ekonomisk hållbarhet" och "Social hållbarhet".

Den triangel som bildas i mitten där alla tre överlappar varandra är markerad "Hållbar utveckling".

101

Schematisk skiss i pyramidform.

Ekologisk hållbarhet: den breda basen.

Social hållbarhet: den mellanbreda mitten.

Ekonomisk hållbarhet: den smala toppen.

102

Färgfoto. I kanten av en fruktodling står sju bikupor på rad.

103

Färgfoto. En banderoll har placerats framför en trädunge. Det står "NEJ! till vindkraft i våra vackra fjäll".

104

Karta över Hököping. I centrumområdet finns torget, två skolor och en kyrka. Två grönområden gränsar mot centrum. I området utanför finns mest bostäder. Lite längre ut finns tre industriområden. Det finns även bostäder mellan industriområdena. I övre vänstra hörnet finns ett köpcentrum. En större väg delar centrum i två halvor, längre ut finns en ringled runt centrum. Större vägar går ut mot kanterna på kartan från ringleden. Småvägar delar in bostadsområdena i kvarter.

105

Färgfoto. Gruvområdet ligger i en sluttning på hög höjd. Marken är bar och formad till terrasser. Omgivningen är naturskön med höga fjäll, dalar, skogar och gröna ängar. Ett samhälle syns långt ner i dalen.

106

Färgfoto. Energiskogen sågas ned med en traktor som har en kranarm med såg och gripklo långt ut. Energiskogen består av ca 6 m långa vidjor som växer mycket tätt.

107

Skiss av jordklotet. Årets månader har placerats i ett band runt klotet. Markeringar visar vilka datum som resurserna tar slut med olika länders förbrukning år 2020, utslagen på hela jordens befolkning.

Qatar 11 feb

USA 2 mar

Sverige 2 april

Japan 12 maj

Kina 13 juni

Brasilien 31 juli

Thailand 27 aug

Peru, 23 sep

Ghana 29 okt

Egypten 25 nov

Indonesien 18 dec

108

Färgfoto. Huset ser från gavelsidan ut att vara byggt av två rätvinkliga trianglar som lagts omlott med spetsarna åt varsitt håll. Den borte delen har ett tak som sluttar ända ner till marken, mot kameran. Den främre delen är mindre och har ett tak som sluttar mot och möter det borte taket.

Taken är täckta av låg växtlighet. En rad med solpaneler sitter på den övre delen. På framsidan består den lodräta väggen nästan helt av glaspartier. Två glasdörrar leder ut till en altan.

108

Cirkeldiagram. Siffrorna nedan är ungefärliga.

Produktion 67%

Kundens transport 23%

Distribution 5%

Tvätt och tork 4%

Avfallshantering 1%

110

Skiss som visar två jordklot.

Jorden utan växthuseffekt, -18 grader C: solljuset reflekteras direkt mot markytan och tillbaka ut i rymden.

Jorden med växthuseffekt, +14 grader C: jorden är omsvept av atmosfären. Solljuset kommer in via atmosfären mot markytan och reflekteras tillbaka ut i rymden. En del av ljuset reflekteras i atmosfären, tillbaka mot Jorden.

111

Skiss som visar jordklotet.

Jorden med förstärkt växthuseffekt: jorden är omsvept av atmosfären. Solljuset kommer in via atmosfären mot markytan och reflekteras tillbaka ut i rymden. En större del av ljuset reflekteras i atmosfären, tillbaka mot Jorden.

112

Färgfoto. Ett flygfoto över regnskog. Centralt i bilden finn ett stort kalhygge där marken är helt bar.

112

Cirkeldiagram. Siffrorna nedan är ungefärliga.

Koldioxid 68%: trafik, bostäder, industrier, skogsbränder.

Metangas 18%: boskap, risfält/sumpmarker.

Freoner 9%: kyl och frys mm.

Lustgas 5%: trafik och jordbruk.

113

Karta över området vid Öresundsbron. Den visar översvämmad mark vid olika nivåer.

Högvatten (0–1,5 meter): tre mindre områden norr om bron. Ett större sammanhängande område söder om bron.

Högvatten + klimatförändring (1,5–3 meter): ett sammanhållet område längs hela kusten. Bebyggelsen i kvarteren närmast havet hamnar under vattennivån.

115

Två färgfoton.

Levande koraller med bjärta färger i rött, gult och rosa.

Dött korallrev med vitgrå korallskelett.

117

Skiss.

CO₂-infångning: CO₂ tas till vara på en fabrik. Den leds med rör till en kaj.

Transport av koldioxid: CO₂ lastas på ett stort fartyg.

Permanent lagring: En pipeline går från en tank med CO₂ till ett gammalt borrhål på botten.

118

Överst på etiketten tår det "Energi" (i:et på slutet har ersatts av en blix-symbol) till vänster finns EU-flaggan och till höger en QR-kod.

Etiketten visar bl a:

Tillverkare och modellnummer.

Antal kWh/år.

Sju vågräta pilar är markerade A-G, där A är bästa energiklass och G sämsta. En motstående pil pekar var i skalan modellen hamnar.

120

Färgfoto. En ung kvinna sitter på huk vid en eld. Det är tunna kvistar som brinner. Elden omgärdas på tre sidor av flata stående stenar. Ett sotigt plåtkärl står mitt i elden med en plåttallrik som lock.

122

Färgfoto. En man skottar in kol i en ugn. Det är svart av sot runt ugnen och det ryker ur luckan som är öppen.

123

Karta över Europa. Pipelines bildar ett nätverk i nästan hela Europa. Speciellt tätt är det i Nordsjön, Tyskland och Italien.

124

Världskarta. Några exempel ges nedan.

Olja: östra Arabiska halvön, Nordafrika, mitten av västra Afrika, norra Sydamerika, Nordsjön.

Naturgas: längs Norges kust, Ryssland, Australien, södra USA.

Kol: England, Tyskland, Polen, Ryssland, nordöstra Kina, Australien, nordöstra USA.

Uran: Spanien, Ryssland, södra Afrika, Australien och Nordamerika.

125

Färgfoto. Sex personer i heltäckande vita overaller samlar ihop växtligheten från marken. De använder andningsskydd.

128

Cirkeldiagram. Energikonsumtion i Sverige. Källa: Energimyndigheten. Siffrorna nedan är ungefärliga.

El 31%

Biobränsle 26%

Petroleum-produkter 22 %

Fjärrvärme 14%

Kol och koks 3 %

Natur- och stadsgas 2%

Övriga bränslen 2%

128

Färgfoto. Flickorna bär varsitt stort vedlass på huvudet och stödjer det med händerna.

129

Cirkeldiagram. Elproduktion i Sverige. Källa: Ekonomifakta. Siffrorna nedan är ungefärliga.

Kärnkraft 40%

Vattenkraft 30%

Vindkraft 20%

Övrigt 10%

129

Färgfoto. En sluttning helt klädd med solpaneler i böljande rader.

135

Färgfoto. Ett tjugotal migranter trängs på taket till en tågagn. De sitter eller ligger ner.

135

Färgfoto. Två äldre kinesiska män sitter på varsin pall på gatan, vid en port. Ett litet barn sitter i den enes knä.

135

Färgfoto. Det regnar och massor av människor trängs under sina paraplyer när de korsar en bred väg. Biltrafikanterna får vänta.

136

Färgfoto. Två personer i en långsmal båt passerar på vattnet. I bakgrunden trängs skjulen vid en sank strand.

137

Färgfoto. En TV är uppställd i ett enkelt skjul av korrugerad plåt. Skjulet är öppet mot vattnet. Där sitter sju personer i flera små båtar som trängs framför skjulet för att se TV.

138

Färgfoto. Det regnar och massor av människor trängs under sina paraplyer när de korsar en bred väg. Biltrafikanterna får vänta.

139

Färgfoto. På sluttningen finns ett tätt gytter av skjul. Skjulet närmast i bild har tak av korrugerad plåt. Nere i dalen finns höghus med utsikt mot havet i bakgrunden.

139

Linjediagram. På x-axeln finns årtal mellan 1900-2050. Y-axeln är markerad "miljarder" och går från 0 till 10. Nedan ges några exempel för olika perioder. Antalsiffrorna är ungefärliga och avser miljarder människor.

År 1900-1925: långsam ökning från 1,9 till 2,1 (linjär ökning).

År 1925-1990: ökningstakten blir allt högre. Antalet går från 2,1-6 (exponentiell ökning).

År 1990-2020: ökningstakten stabiliseras, men är fortsatt hög. Antalet går från 6-7,9 (linjär ökning).

2020-2050: om ökningen fortsätter i samma takt som förra perioden går jordens befolkning från 7,9-9,8 miljarder.

140

Färgfoto. Två äldre kinesiska män sitter på varsin pall på gatan, vid en port. Ett litet barn sitter i den enes knä.

141

Tre befolkningspyramider. Förenklad beskrivning.

Kina 2020, 0-94 år: smal bas, bred mitt och avsmalnande topp.

Indien 2020, 0-94 år: bred bas, avsmalnande topp.

Japan 2020, 0-100+ år: smal bas, bred mitt och övre del, sedan avsmalnande topp.

142

Temakarta. Norra polcirkeln, Kräftans vändkrets, Ekvatorn och Stenbockens vändkrets är markerade. Tätt bebyggda områden finns främst i Europa, Indien, Kina, Japan, Sydostasien och östra USA. Några exempel ges nedan. Siffrorna avser invånare per km².

Europa

Tätbygd med mer än 10 miljoner invånare: Paris, Moskva, Istanbul.

100 eller mer: Danmark, Nederländerna, Tyskland, England, Schweiz, västra Ukraina.

50–100: Italien, östra Spanien, Polen, östra Europa, Balkan, östra Ukraina, norra Turkiet, ett område runt Moskva.

10–50: kustområden i Sverige och Finland, sydöstra kusten i Norge, inlandet i Frankrike och Spanien, Estland, Lettland och västra Ryssland, södra Turkiet.

1–10: Sveriges och Finlands inland, södra Norge, Island.

mindre än 1: fjällkedjan i norra Sverige, norra Norge, Kolahalvön.

Asien

Tätbygd med mer än 10 miljoner invånare: Karachi, Delhi, Mumbai, Kolkata, Dhaka, Beijing, Shanghai, Guangzhou, Hongkong, Seoul, Tokyo, Manila, Bangkok, Jakarta.

100 eller mer: Södra Pakistan, större delen av Indien, kustområden Myanmar, östra Kina, Japan, sydöstra Sumatra, Jakarta.

50–100: Norra Pakistan, inre delar av Indien, mellersta Kina, Vietnam.

10–50: områden i västra Sibirien, Turkiet, Syrien, Irak, inlandet Myanmar, Thailand, norra Sumatra.

1–10: områden i södra Sibirien, Turkmenistan, Irans kust, områden i Saudiarabiens mitt.

mindre än 1: Norra och östra Sibirien, Mongoliet, västra Kina, större delen av Arabiska halvön.

Afrika

Tätbygd med mer än 10 miljoner invånare: Kairo, Lagos.

100 eller mer: längs Nilen i Egypten, kustområden i norra Västafrika, kustområden i södra Västafrika, områden runt Kapstaden och Pretoria i Sydafrika.

50–100: längs Nilen i Nord- och Sydsudan, Uganda, västra Burundi, ett område runt Brazzaville vid Kongofloden.

10–50: områden i centrala Afrika, kusten i sydöstra Afrika.

1–10: större delen av Afrika söder om Sahara.

mindre än 1: Sahara, inre delar av södra Afrika.

Nordamerika

Tätbygd med mer än 10 miljoner invånare: New York, Los Angeles, Mexico City.

100 eller mer: områden runt New York, Chicago och Los Angeles, södra Florida, Haiti.

50–100: nordöstra USA och kustområde i sydöstra USA, El Salvador.

10–50: Sydöstra Kanada, större delen av östra USA, området runt Mexico City.

1–10: Större delen av södra Kanada, mellersta USA, USA:s nordvästkust, större delen av Mexico.

mindre än 1: Norra Kanada, Alaska, inre delar av Västra USA, norra Mexico.

Sydamerika

Tätbygd med mer än 10 miljoner invånare: Rio de Janeiro, São Paulo, Buenos Aires.

100 eller mer: områden runt Rio de Janeiro, São Paulo och Natal i Brasilien, kusten i Venezuela.

50–100: område runt Buenos Aires i Argentina, kusten i Ecuador och Peru.

10–50: längs kusten i större delen av östra Sydamerika.

1–10: Västkusten och innanför kusten i östra Sydamerika, områden längs Amazonfloden.

mindre än 1: norra Sydamerikas inland, längs södra Anderna och södra Argentina och Chile.

Australien

Tätbygd med mer än 10 miljoner invånare: ingen.

100 eller mer: området runt Sydney.

50–100: området runt Brisbane och Melbourne.

10–50: området runt Perth.

1–10: kustområden i östra och sydöstra delarna, kustområden i sydväst.

mindre än 1: inlandet och norra delar.

143

Cirkeldiagram. Siffrorna nedan är ungefärliga.

Asien 60 %

Afrika 16 %

Europa 10 %

Nordamerika 7 %

Latinamerika 6 %

Oceanien 1 %

143

Flygfoto i färg. I dalen finns grönskande åkrar. Bergen i bakgrunden verkar vara helt utan växtlighet.

144

Flygfoto i färg. Ett rätvinkligt hörn av staden omges av en torr slätt utan växtlighet. Innanför stadsgränsen finns villabebyggelse, vägar och grönområden.

145

Färgfoto. Ett av barnen har munskydd, några andra pressar tygstycken mot ansiktet. Luften är disig.

146

Färgfoto. Höghusen trängs på var sida om floden som delar staden i två delar.

152

Linjediagram. "X-axeln är indelad i fyra skeden. Y-axeln är markerad "promille" och graderad från 0-50. I diagrammet finns två linjer "Antal födda" och "Antal döda". Siffrorna nedan avser promille och är ungefärliga.

Skede 1

Antal födda och döda på en stabil hög nivå. Befolkningsökningen är liten, ca 3 promille.

Antal födda: 41.

Antal döda: 38.

Skede 2

Antal födda på en stabil hög nivå. Antal döda sjunker successivt under perioden. Befolkningsökningen ökar från ca 3 till 31 promille.

Antal födda: 41.

Antal döda: 38 i början, 10 på slutet.

Skede 3

Antal födda sjunker successivt under perioden. Antal döda på en stabil låg nivå. Befolkningsökningen minskar från ca 31 till 3 promille.

Antal födda: 41 i början, 13 på slutet.

Antal döda: 10.

Skede 4

Antal födda och döda på en stabil låg nivå. Befolkningsökningen är liten, ca 3 promille.

Antal födda: 13.

Antal döda: 10.

153

Färgfoto. Ett tjugotal migranter trängs på taket till en tågvagn. De sitter eller ligger ner.

155

Världskarta. Befolkning i storstadsområden. De flesta riktigt stora städerna finns i Sydostasien. Några exempel.

>15 000 000: Delhi, Bombay, Beijing, Shanghai, Seoul, Tokyo, Osaka-Kobe-Kyoto, Jakarta, Kairo, New York, Mexico City, São Paulo.

10–15 000 000: London, Paris, Moskva, Istanbul, Karachi, Calcutta, Dhaka, Bangkok, Guangzhou, Shenzhen, Manila, Los Angeles, Rio de Janeiro, Buenos Aires.

5–10 000 000: Hamburg, Madrid, Bagdad, Teheran, Riyadh, Bangalore, Chennai, Colombo, Taipei (+ flera städer i Kina), Singapore, Bandung, Lagos, Kinshasa, Chicago, Philadelphia, Jacksonville, Miami, Dallas, Houston, Bogotá, Caracas, Lima, Santiago.

3–5 000 000: Flera städer i Tyskland, Barcelona, Milano, Rom, St. Petersburg, Ankara, flera städer i Sydostasien, Rabat, Alexandria, Khartoum, Luanda, Pretoria, flera städer i nordöstra USA och på USA:s sydvästra kust, Monterrey, Guadalajara, Brasilia, Porto Alegre, Sydney.

157

Linjediagram. Sveriges folkmängd från 1900-2060. Källa: SCB. Kurvan startar på ca 5,2 miljoner år 1900 och ökar långsamt till år 2004, Sedan blir ökningen snabbare. En tänkt kurva visar att befolkningen kan vara ca 13 miljoner, år 2060. Några exempel anges:

1923 – 6 miljoner.

1950 – 7 miljoner.

1969 – 8 miljoner.

2004 – 9 miljoner.

2017 – 10 miljoner.

158

Temakarta över folktäthet i Sverige. I stora drag har Svealand och Götaland betydligt tätare befolkning än Norrland. I Norrland är kustområdet tätare befolkat än inlandet.

Några exempel ges nedan. Siffrorna avser folktäthet per km² (baserat på kommuner).

500 eller mer: Stockholm, Göteborg, Malmö.

100–500: Uppsala, Linköping, Jönköping, Umeå, Lund, Kungsbacka, Västerås.

50–100: Sundsvall, Haninge, Växjö, Karlstad, Botkyrka, Kristianstad, Luleå, Täby, Kalmar.

20–50: Upplands Väsby, Norrtälje, Mörbylånga, Östersund,

10–20: Gotland, Skellefteå, Tierp, Östhammar, Borgholm, Arvika,

5–10: Kinda, Årjäng, Ydre, Ockelbo, Orsa, Örnsköldsvik.

1–5: Kiruna, Gällivare, Vindeln, Älvdalen.

mindre än 1: Pajala, Jokkmokk, Sorsele, Åsele, Härjedalen.

158

Färgfoto. Tre äldre personer gymnastiserar på en gräsmatta utomhus.

159

Linjediagram med två linjer "tätort" och "landsbygd". På x-axeln finns årtalen 1830, 1890, 1950 och 2010. Y-axeln är markerad "miljoner" och graderad från 0-9. Några exempel ges nedan. Siffrorna är ungefärliga och avser miljoner.

1830

Tätort: 0,3

Landsbygd: 2,6

1890

Tätort: 1,0

Landsbygd: 3,9

1950

Tätort: 5,0

Landsbygd: 2,3

2010

Tätort: 7,9

Landsbygd: 1,4

160

Flygfoto i färg. En del av en mycket lång och smal ö som liknar en ås i havet.

161

Världskarta. Nedan ges några exempel.

Orkaner

- Ett brett stråk längs Asiens östra kust. Det går från Japan i norr till Vietnam och Filippinerna i söder.
- Runt Madagaskar och Reunion.
- Ett stråk längs Nordamerikas östkust, från östra Kanada till Florida och vidare österut längs öarna i Mexikanska golfen.
- Runt Bermuda.
- Ett stråk längs Mexikos västkust.
- Ett stråk längs Australiens nordvästra kust och en båge västerut söder om Java.
- Ett stråk längs östra Australiens norra kust.
- Ett område runt öarna öster om Papua Nya Guinea.

Ökenutbredning och torka

- inre delar av Spanien
- ett stråk runt Svarta havet och österut genom Sibirien till norr om Bajkalsjön
- en fläck öster om Kaspiska havet.
- ett stråk genom Indien och norrut till Kina. Sedan mot nordost i centrala Kina och vidare till Mongoliet.
- Marockos och Algers medelhavskust.
- Ett brett band längs Sahel (ett område tvärs över Afrika, söder om Sahara). Det går från Mauretanien i väster till Sudan i öster. Bandet fortsätter över Eritrea, Etiopien och Somalia. Sedan fortsätter ett smalt område söderut, längs ostkusten ner till Tanzania.
- Ett band i södra Afrika från Angola via Zambia till Mocambique. En gren fortsätter ner till Sydafrika.
- Ett band från Kanadas västkust i en båge mot Hudson Bay. Där vänder bandet söderut och går öster om Klippiga bergen, sedan genom centrala Nordamerika till mitten av Mexiko.
- En fläck vid västra delen av Yucatán-halvön.
- En avlång fläck i inlandet i Venezuela.
- Ett band som följer norra Anderna och sedan viker av österut till Paraguay och sedan söderut genom norra Argentinas inland.
- En båge i norra Brasilien från São Luís till Salvador.
- Ett band i östra Australiens inland. Den börjar väster om Darwin, går österut i en båge ner genom Queensland och New South Wales. Sedan vänder den västerut och slutar nära Adelaide.

Delta och översvämningsområde

- Nildeltat.
- Bangladesh.
- Mekongflodens mynning (södra Vietnam).
- Yangtze-flodens mynning (Shanghai)
- Kusten sydost om Peking (Tianjin).

165

Färgfoto. Ett transportplan från DHL lastas.

165

Färgfoto. En forskare i ett laboratorium kikar i ett mikroskop. Hon bär skyddsglasögon och vit rock.

165

Färgfoto. En kvinna vid fruktdisken i en affär. Hon tittar på en plastförpackning med vindruvor.

168

Färgfoto. Sju personer gymnastiserar med varsin stor boll, ca 50 cm i diameter. De står framåtlutade och stödjer med händerna mot bollarna, håller kroppen rak och tårna mot golvet.

171

Diagram. X-axeln visar årtal. Y-axeln är markerad "Procent" och graderad från 0-100. Några exempel ges nedan. Siffrorna är ungefärliga.

Primär sektor

- År 1900 53%
- År 2000 3%

Sekundär sektor

- År 1900 30%
- År 2000 23%

Tertiär och kvartär sektor

- År 1900 17%
- År 2000 74%

177

Flygfoto i färg. En ringformad byggnad i anslutning till en rektangulär byggnad. I bakgrunden finns ett plant jordbrukslandskap.

178

Karta över ett landskap med en sjö och vattendrag. Markerat i kartan är:

- tätort med hamn.
- barrskog.
- vattenfall.
- järnmalm.
- fosforhaltig järnmalm.

184

Färgfoto. Tio lastade kameler går på rad längs en saltbassäng.

188

Karta som visar att vägen genom Panamakanalen är mycket kortare än den alternativa rutten, runt Sydamerikas sydspets.

189

Karta. Sidenvägen går från flera hamnar i Kina, landvägen genom Asien, norr om Kaspiska havet och Svarta havet. Den går via Moskva och vidare till Nordnorge (Narvik). Vägen delar sig i västra Kina och en slinga går söder om Kaspiska havet och Svarta havet till Moskva. Från Moskva går även en väg via norra Tyskland till Nederländerna.

190

Färgfoto. En kvinna vid fruktdisken i en affär. Där finns rågade lådor med ananas, druvor och äpplen. Hon tittar på en plastförpackning med vindruvor.

191

Linjediagram. X-axeln visar årtal, 1960-2018. Y-axeln är graderad från 0-35%. Trenden är att världshandeln ökar med tiden. Några exempel ges nedan. Siffrorna är ungefärliga.

År 1960-1974: en långsam ökning från 12% till 13%.

År 1974-1980: en ökning från 13% till 21%.

År 1980-1996: en minskning från 21% till 17%.

År 1996-2008: en ökning från 17% till 31%.

År 2008-2009: en minskning från 31% till 27%.

År 2009-2018: linjen fluktuerar runt 28%.

192

Cirkeldiagram. Siffrorna är ungefärliga.

Europa 38%

Asien 34%

Nordamerika 13%

Mellanöstern 6%

Syd- och Mellanamerika 4%

CIS 3%

Afrika 2%

194

Linjediagram. X-axeln visar årtal, 1980-2019. Y-axeln är graderad från 0-50% av BNP. Det finns två fält i diagrammet markerade "Varuexport" och "Tjänsteexport".

Trenden är exporten ökar med tiden. Tjänsteexporten ökar mest under senare tid. Några exempel ges nedan. Siffrorna avser % av BNP och är ungefärliga.

År 1980:

Total export 28%

Varuexport 23%

Tjänsteexport 5%

År 1985:

Total export 33%

Varuexport 28%

Tjänsteexport 5%

År 1993:

Total export 26%

Varuexport 21%

Tjänsteexport 5%

År 2000:

Total export 43%

Varuexport 35%

Tjänsteexport 8%

År 2008:

Total export 50%

Varuexport 37%

Tjänsteexport 13%

År 2019:

Total export 47%

Varuexport 33%

Tjänsteexport 14%

195

Cirkeldiagram. Siffrorna är ungefärliga.

Maskiner och transportmedel 41%

Bearbetade varor 18%

Kemiska produkter 14%

Diverse färdiga varor 9%

Bränslen, smörjolja och el 6%

Råvaror utom bränslen 5%

Livsmedel, djur och drycker 4%

Oljor och fetter 1%

Övriga varor 2%

195

Cirkeldiagram. Siffrorna är ungefärliga.

- Norge 10
- Tyskland 10
- USA 8
- Finland 8
- Danmark 7
- Storbritannien 6
- Nederländerna 6
- Kina 5
- Frankrike 3
- Belgien 3
- Övriga 34

196

Tecknad reklam. Texten lyder: ...vid en kopp GEVALIA. Ah – – – så ljuvligt gott det smakar med en kopp Gevalia ute i naturen... Bjud alltid på Gevalia! Det är härligt kvalitetskaffe, aromrikt och nyrostat!

196

Färgfoto. En hissad flagga med röda bokstäver "ABB" på vit botten.

198

Färgfoto. Det dammar när hjorden leds genom ett torrt landskap. Några buskar omger leden de går på.

203

Illustrationer som visar tre globala mål: 1 ingen fattigdom
2 ingen hunger
3 god hälsa och välbefinnande

203

Reklamblad för "Vatten- och hygienpaket". Det går att köpa i unicef:s gåvoshop för 536 kr.

203

Färgfoto. Blivande mammor undersöks på en klinik i Rwanda, Östafrika. Blodtrycket mäts.

206

Färgfoto. Gatubild. Några personer tar sig fram med mopeder. De kör nära folkvimlet vid sidan av gatan. En av dem bär munskydd.

208

Cirkulärt flödesschema. Nedan har högerpilarna ersatts av streck.

Låg produktivitet - låga inkomster – fattigdom - dålig tillgång på mat och rent vatten - hunger och dålig hygien - sjukdomar och undernäring - låg produktivitet (osv).

211

Illustration till Delmål 5A. En man och en kvinna omges av två veteax, ett hus och ett mynt. Längst ner finns texten "Lika rätt till ekonomiska resurser och ägande samt tillgång till finansiella tjänster".

212

Färgfoto. En flicka hämtar vatten i en brunn, ett hål i marken. Hon är barfotad. Med hjälp av ett rep hissar hon upp vattnet till en behållare av plåt. Marken runt brunnen är torr, utan växtlighet och bebyggelse.

212

Färgfoto. Det sprutar vatten från ett rör utomhus. En person ser ut att diska ett fat i en plasthink. Vattnet sprutar ner i en annan hink. I bakgrunden finns träd och enkla träbyggnader med tak.

212

Färgfoto. En kvinna diskar i ett enkelt kök. Hon har vatten i kranen vid diskbänken.

212

Färgfoto. En person plockar med disk i diskmaskinen i ett modernt kök.

213

Färgfoto. Ett tivoli. Två män åker karusell med varsitt litet barn.

214

Världskarta. Temakarta som visar HDI Index. Några exempel ges nedan:

Mycket högt: nästan hela Europa, Ryssland, Kazakstan, Turkiet, Saudi-Arabien, Oman, Sydkorea, Japan, Malaysia, Kanada, USA, Franska Guyana, Chile, Argentina, Uruguay, Australien, Nya Zeeland.

Högt: Ukraina, Moldavien, Bosnien och Hercegovina, Serbien, Albanien, Makedonien, hela Nordafrika utom Marocko. Gabon, Sydafrika, Israel, Jordanien, Georgien, Azerbajdzjan, Iran, Turkmenistan, Uzbekistan, Kirgizistan, Tadzjikistan,

Kina, Mongoliet, Thailand, Filippinerna, Indonesien, Mexico, Kuba, Costa Rica, Panama, hela norra Sydamerika utom Franska Guyana och Guyana.

Medel: Irak, Pakistan, Indien, Nepal, Bangladesh, Myanmar, Laos, Kambodja, Vietnam, Marocko, Ghana, Kamerun, Kongo, Kenya, Angola, Namibia, Zambia, Zimbabwe, Guatemala, El Salvador, Nicaragua, Guyana.

Lågt: Syrien, Yemen, Afghanistan, Papua Nya Guinea, Madagaskar, de flesta länderna i Centralafrika t ex Mauretaniens, Mali, Elfenbenskusten, Niger, Nigeria, Tchad, Nord- och Sydsudan, Etiopien, Eritrea, Somalia, Centralafrikanska Republiken, Kongo Kinshasa, Uganda, Tanzania, Malawi, Mocambique.

215

Färgfoto. Flickan bär ett hölass som är mycket större än hon är. Ett band går runt hölasset och hon har lagt det över huvudet. Hon tar stöd av händerna och går framåtböjd uppför en brant stig. I bakgrunden syns en dal mellan höga sluttningar.

221

Färgfoto. Fyra män står vid en upphöjd bädd. Där växer stora kålhuvuden. I bakgrunden syns även bananplantor.

222

Färgfoto. En kvinna med vit rock tar blodtrycket på en annan kvinna. Flera kvinnor väntar på sin tur.

224

Reklamblad. Paketet går att köpa i unicef:s gåvoshop för 536 kr.

224

Färgfoto. Vatten från en hink hålls genom en filterduk ner i ett annat kärl.

225

Färgfoto. Gatan ligger helt under vatten. Det når nästan upp till motorhuven på en parkerad bil. Gatan kantas av villor. Ett par paddlar i en kanot över den.

229

Färgfoto. En tornado drar fram i delstaten Illinois i den amerikanska Mellanvästern.

229

Färgfoto. Jordbävning i Haiti. Marken under ett tvåvåningshus har pressats uppåt. Det har lossnat från grunden och står snett. Den vänstra långsidan är ca 2 m högre upp än den högra. Flera personer står bredvid. En del av dem bär hjälm och står på bråte bredvid huset.

229

Färgfoto. Skogsbrand i Australien.

230

Färgfoto. En bred vall mot havet ska skydda den torrlagda marken innanför fördämningen.

231

Svartvitt flygfoto. Marken runt en lantgård och ett villaområde är översvämmad.

231

Karta över Nederländerna, söder om Nordsjön. Ca en tredjedel ligger under havsytan, bl a Amsterdam vid IJsseljön. Den östra delen av landet ligger till stor del över havsnivån. På den sydliga delen av kusten finns flera vikar som går långt in i landet. Den andra viken norr om Belgien är markerad "Oosterschelde". Vid kusten i norr finns en böjd rad med smala öar ända mot gränsen till Tyskland.

232

Färgfoto. Vy från land ut mot havet. Vattnet närmast land har sjunkit undan så att havsbotten syns. Längre ut kommer tsunamivågen. Den liknar en mur av vatten.

233

Färgfoto. Marken under ett tvåvåningshus har pressats uppåt. Det har lossnat från grunden och står snett. Den vänstra långsidan är ca 2 m högre upp än den högra. Flera personer står bredvid. En del av dem bär hjälm och står på bråte bredvid huset.

En karta placerar Haiti i Karibien öster om Kuba.

234

Karta över Karibiska plattan. Den ligger inklämd mellan flera andra plattor (se även svällpappersbild s. 76).

I norr finns den Nordamerikanska plattan. Gränsen norrut går från Honduras, söder om Kuba, norr om Haiti och vidare österut. Här rör sig den Karibiska plattan mot öster och den Nordamerikanska plattan västerut.

Gränsen i öster går en bit utanför de Karibiska öarna. Där möter den nordliga delen Nordamerikanska plattan och södra delen Sydamerikanska plattan. Båda dessa rör sig västerut mot Karibiska plattan och det bildas en rad med vulkaner.

I söder går gränsen mot Sydamerikanska plattan en bit utanför Sydamerikas norra kust till södra Panama. Här rör sig den Karibiska plattan västerut.

I väster utanför Panama möter den Nazcaplattan och längre norrut Cocosplattan. Cocosplattan rör sig mot nordost och det bildas vulkaner i Honduras och Nicaragua.

235

Färgfoto. Sex personer arbetar med ett modellhus. Väggarna på långsidan är ca 1 m höga.

236

Färgfoto. Flygbild över ett låglänt område som översvämmats. Husen är förstörda och det ligger bråte överallt.

237

Karta över Sydostasien. Indonesien består av många öar. Sumatra återfinns väster om Malackahalvön och Singapore. Banda Aceh ligger på öns nordliga spets. Sydost om Sumatra finns Java (söder om Borneo). Sundasundet går mellan Java och Sumatra. Ön Sulawesi ligger öster om Borneo, söder om Filippinerna.

237

Principskiss för bildandet av en tsunami. Land till höger och hav till vänster, i genomskärning.

Ett jordskalv sker under havsbotten. Det leder till en markförskjutning ovanför. Vänstra delen av havsbotten vid skalvet pressas uppåt. En våg bildas vid ytan. Vågen fortplantas och går mot kusten till höger. När det blir grundare blir våglängden kortare och vågorna allt högre. Vattnet pressas in över land och det blir översvämning.

238

Färgfoto. En flera meter hög våg väller in över land. Två bilar flyter på vågkammen som liknar en mur av vatten. Vattnet forsar mot en väg och bebyggelsen närmast vattnet dränks.

239

Karta över öarna i Stilla Havet nordost om Australien. De omger Korallhavet utanför Queenslands nordöstra kust.

Papua Nya Guinea: norr om Queensland.

Solomonöarna: öster om Papua Nya Guinea.

Tuvalu: öster om Salomonöarna.

Vanuatu: sydost om Papua Nya Guinea.

Nya Kaledonien: sydväst om Vanuatu (nordost om Brisbane).

Fiji: öster om Vanuatu.

Niue: öster om Fiji

Tonga: sydost om Fiji

239

Färgfoto. En man står barfota i bråten som är kvar efter huset. Bara stenarna i grunden verkar ha hållit mot vindarna.

242

Färgfoto. En kvinna vadar i knähögt brunt vatten. Huset bakom henne ser ut att stå på pålar så att golvet är ovanför vattnet. I bakgrunden närmar sig en man ett annat hus. Det har en hög stengrund så vattnet når inte upp till dörren. En karta placerar Bangladesh längst in i Bengaliska viken.

243

Karta. Bangladesh ligger söder om Himalaya, mellan Indien och Myanmar. Större delen av landet är ett låglänt deltaområde, Gangesdeltat, där floderna Ganges och Brahmaputra rinner ut mot Bengaliska viken.

245

Karta över Afrika. Sahel är ett område som liknar ett band tvärs över Afrika, söder om Sahara. Det går från Mauretanien och Senegal i väster, via Mali, Niger och Tchad till Sudan och norra Eritrea i öster vid Röda Havet. Sydsudan ligger söder om Sahel.

246

Satellitbild i färg. Den ungefärliga kustlinjen 1960 är markerad i bilden. Då var sjön nästan oval. Ca 10% av vattenytan återstår. Den är fördelad på fyra sjöar som ligger i de norra och västra delarna av den ursprungliga sjön. Där vattnet är borta är marken vit och grå.

248

Färgfoto. Två personer vid en motorcykel syns i silhuett mot skogsbranden som rasar bakom dem. De står med armarna i kors och tittar på förödelsen.

250

Färgfoto. En person med hjälm spanar ner från en helikopter, mot den översvämmade gatan. Där syns rader av bilar med vatten upp till motorhuven. Gatan omges av höghus.